

John Biggins

V CÍSAŘSKÝCH BARVÁCH

aneb jak budoucí hrdina Habsburské říše Otto Prohaska
málem odvrátil 1. světovou válku.

JOHN BIGGINS

**V CÍSAŘSKÝCH
BARVÁCH**

Elka Press, Praha 2017

Text © John Biggins 1992

České vydání a překlad © Leonid Křížek, Elka Press 2017

Ilustrace na přebalu © Jaroslav Velc 2017

ISBN 978-80-87057-30-8

*Tuto knihu věnuji své ženě Malgorzate za to,
že vydržela v domě plném duchů*

ZKRATKY

Rakousko-uherská monarchie, vzniklá na základě Vyrovnaní v roce 1867, byla unií dvou téměř nezávislých států, spojených osobou monarchy, císaře Rakouska a krále Uherska. Z toho důvodu měla téměř každá instituce a mnoho zaměstnanců tohoto téměř jedenapadesát let smíšeného státu před svým názvem či titulem iniciálky označující jejich postavení.

Instituce společné pro celé Rakousko-Uhersko byly císařské a královské: *kaiserlich und königlich*, neboli zkráceně *k. u. k.*¹. Ty instituce a zaměstnanci patřící k rakouské části monarchie (tj. všichni, kteří nenáleželi k Uherskému království) byli označeni jako císařsko-královské – *kaiserlich-königlich* neboli jednoduše *k.k.* – s ohledem na monarchovo postavení císaře Rakouska a krále Čech; přičemž čistě uherské instituce byly královsko-uherské: *königlich ungarisch* (*k.u.*) neboli *kiraly magyar* (*k.m.*).

Rakousko-uherské válečné loďstvo napodobilo tehdejší kontinentální praxi udávání vzdáleností v evropských námořních mílích (1 852 m), pozemních vzdáleností v kilometrech, dostřelu atd. v metrech a ráže děl v centimetrech. Rakousko-uherské válečné námořnictvo nicméně přešlo britskou předválečnou praxi určování denního času po dvanácti hodinách. Plavidla rakousko-uherského námořnictva byla označena *Seiner Majestäts Schiff*, neboli S.M.S.

¹ V knize překládám českou zkratkou c. a k. (Pozn. překl.)

MÍSTNÍ JMÉNA

Slovníček místních jmen je přidán z toho důvodu, že hraniční a politické změny mezi léty 1914 a 1947 změnilly mnohé z názvů použitých v tomto příběhu k nepoznání. Seznam zaznamenává pouze oficiální praxi v roce 1914 a nereflktuje žádné územní nároky at' minulé či současné.

Čínské místní názvy jsou přepisovány s ohledem na původní anglickou transliteraci (například „Peking“) a nikoliv s ohledem na současný úzus.

Abbazia	Opatija, Chorvatsko
Amboina	Ambon, Indonésie
Antivari	Stari Bar, Černá Hora
Batavia	Džakarta, Indonésie
Castellnuovo	Herzeg Novi, Černá Hora
Cattaro	Kotor, Černá Hora
Chefoo	Jentai, Čína
Fiume	Rijeka, Chorvatsko
Gródek Jagielloňski	Gorodok, Ukrajina
Half-Athwart Island	Ostrov Sangiang
Lemberg	Lvov / Lwów, Ukrajina
Neugraditz	Novi Gradic, Bosna a Hercegovina
Pancsova	Pančevo, Srbsko
Petwardein	Petrovaradin, Srbsko
Pola	Pula, Chorvatsko
Porto Ré	Kraljevica, Chorvatsko
Jezero Scutari	Skadarské Jezero, na hranici Černé Hory a Albánie
Semandria	Smederevo, Srbsko
Spizza	Sutomore, Černá Hora
Temesvár	Timisoara, Rumunsko
Teodo	Tivat, Černá Hora
Ujvidek	Novi Sad, Srbsko
Zemlin	Zemun, Srbsko

VZDÁLENÉ OZVĚNY

U Sester řádu věčného uctívání
Plas Gaerllwydd
Leden 1987

Nikdy jsem nebyl dobrým pacientem, obávám se... Ani když jsem byl malý chlapec, zápasící o přežití běžných nemocí, jež mívaly koncem osmdesátých let devatenáctého století na svědomí tak mnoho kojeneckých úmrtí. A nejsem dobrým pacientem ani dnes, kdy mám za sebou tak nesnesitelně dlouhý život, že mi smrt připadá jako vítaný návštěvník. A rozhodně jsem nebyl dobrým pacientem ani v onom mezidobí, kdy mě dočasně položily na lopatky nějaká choroba či zranění.

Zápal plic mě složil týden před Vánoci, v době, kdy sestry měly plné ruce práce s přípravou předsváteční večeře pro nás, zapomenuté chovance tohoto domova pro polské uprchlíky. Uložily mě do postele a povolaly z vesnice Llangwynydd doktora Watkinse, aby se o mě postaral, ale byla to víceméně formalita. Nikdo nečekal, že bych navzdory injekci antibiotik a nasazení kyslíkové masky přežil následující den. Dokonce se ani neuvažovalo o tom, že by se zavolala sanitka, jež by mě převezla do nemocnice ve Swansea. To je docela rozumné, řekl jsem si: můžu stejně tak umřít tady jako tam, zvláště uprostřed prosincových dní, kdy záchranáři mají plné ruce práce s nehodami na silnicích. V každém případě jsem nebyl ve stavu, abych se mohl hádat, neboť jsem na lůžku zápasil o dech a uvažoval jsem jako každý trosečník přeživší v ledovém moři, kolika vlnám ještě dokážu vzdorovat, než se poddám nevyhnutelnému a půjdu naposled ke dnu. Není to rozhodně nijak nepříjemný pocit, tohle umírání, přinejmenším podle toho, co jsem zažíval. Bylo to tak trochu, jako když se člověk vzbudí časně ráno, potom si uvědomí, že je neděle, a líně se protáhne v hamaku, neboť ví, že trubač zatroubí *auspurren* až teprve za další hodinu.

Potom sestry přivedly otce McCaffreye, aby mi udělil poslední pomazání. Aby bylo jasno, nemám nic proti ctihodnému otci. Je to příjemný mladý Irčan s věčným úsměvem na lesknoucí se růžové tváři – vypadá tak trochu jako poražený vepř, který už byl spařen a jemuž byly oholeny štětiny. Navíc byl tak obětavý, že ujel třicet kilometrů pozdě v noci za deště a zimy, aby poskytl poslední útěchu Svaté matky církve takové

scvrklé slupce agnostika, jako jsem já, pokřtěný a biřmovaný katolík – stejně tak jako všichni ostatní poddaní vznešeného Domu rakouského, kteří se nevydávají za nic jiného – ale jinak jsou (jako většina Čechů) v srdci husité, a co se myšlení týče, skeptici. Ale bylo to právě poslední pomazání, jež to všechno způsobilo – ačkoliv si myslím, že ne tak docela podle jejich představ. Sloužil jsem v obou světových válkách a v řadě konfliktů mezi válkami a jsem skálopevně přesvědčen, že svévolné vnucování náboženského přesvědčení bezmocným nemocným a zraněným lidem ležícím v nemocnicích je praxe, jež by měla být na základě ženevské konvence postavena mimo zákon. Každopádně si vzpomínám, že jsem se asi před dvaceti lety pustil do vyčerpávající a nanejvýš nepříjemné hádky na toto téma s vrchní sestrou na ortopedické klinice ve Stanmoru, kde jsem ležel s nohou zlomenou v krčku. Objevila se tam tlupa blahobytných samaritánů, aby zapěli vánoční koledy a blahosklonně tak poskytli útěchu chovancům. Každopádně v daném případě, ať už jsem byl jakkoliv daleko, když na mě otec McCaffrey začal patlat ten olej a začal mumlat zaklínadla, bylo to víc, než jsem dokázal snést. Odstrčil jsem ho – ke zděšení shromážděných sester –, podařilo se mi posadit a popadl jsem dost dechu na to, abych mu řekl, ať mě nechá na pokoji a stará se o lidi, kteří o jeho služby stojí. Bylo to hanebné, já vím, ale zlost na mě zaučinkovala jako nějaký zázračný elixír. Námahou jsem se pořádně zapotil, srdce začalo znovu bít silněji a pravidelněji, dýchání se mi později v noci upravilo a během několika příštích dnů jsem se zotavil natolik, že jsem byl těsně před Silvestrem škrtnut ze seznamu ohrožených a oficiálně prohlášen za rekonvalescenta.

Stále jsem však upoután na lůžko až do dalšího rozhodnutí a sestra Felicija mě donutila k poslušnosti tím, že mi zabavila šaty. Já si ovšem myslím, že s ohledem na můj věk – v dubnu mi bylo sto let – by mi měli dovolit obléci se a vyrazit ven, abych tam ve sněhu skončil jako nějaký zestárlý a bezzubý indiánský válečník. Ale jejich mozky takhle nefungují – přemýšlejí jako ti vězeňští dozorcí, kteří odsouzenému na smrt odeberou tkaničky do bot, pásek a šle ze strachu, aby se neoběsil, a neušetřil jim tak námahu. Ale teď to vypadá tak, že prostě jenom nahradili smrt v důsledku selhání srdce a dýchacího systému smrtí z nudy, protože pravda je, že mě to válení se v posteli strašlivě vyčerpává. Poslední dny si nemůžu kvůli šedému zákalu moc číst a zjistil jsem, že také tranzistor začne být pekelná nuda, jakmile člověk po páté nebo po šesté vyslechne odpolední rozhlasový pořad o problémech plejtváků obrovských nebo o rozvrácených rodinách.

Musím však připustit, že i kdyby mi dovolili vstát, tak v tuhle chvíli by se tu nedalo nic moc dělat, protože minulé pondělí se náhle zhoršilo počasí. V sobotu odpoledne jsme na tomhle pásu velšského pobřeží Atlantiku zažívali ještě obvyklý lednový nárazový vítr a mrholení. Ale v neděli vítr začal měnit kurs a proměnil se v mrazivý, ocelově šedý severovýchodní víchř, skučící bez přestání nahoru k domu a zase zpátky k mysu. Ohýbal stromy a keře proti směru jejich vichřicí polámaných větví jako nějaká neviditelná ruka hladící kočičí hřbet proti srsti. A v pondělí večer začal padat sníh. Nebyly to velké, vlhké, mořem vonící vločky v těchto končinách obvyklé, ale husté, nepřetržité kaskády hrubého prašanu, skoro takového, jaký padá tam ve středu Evropy, odkud pocházím. V úterý ráno byly silnice neprůjezdné a úzká cesta do Llangwynyddu byla utopená pod dvěma či třemi metry závějí po celé délce. Místní lidé, kterým se v několika posledních dnech podařilo dostat do Plasu, říkali, že něco takového neviděli pětadvacet let.

Ne, že by to pro mě znamenalo nějakou změnu, jak tu tak ležím ve svém pokoji na patře. Všiml jsem si toho bledého, šedého světla odrážejícího se na stropě, když jsem se toho rána vzbudil, a potom ledových prstů rozkvétajících na okenních tabulkách. Ale teprve když se mi, ve chvíli, kdy ke mně sestry byly zády, podařilo zvednout se z postele a podívat se z okna, jsem uviděl terasovité zahrádky kolem domu uhlazené do jemně zvlněné bílé plochy a velký hřeben zvaný Cefn Gaerllwydd za nimi, proměněný v záda velrybího albína vztyčujícího se ostře a rozkaceně proti obloze barvy zašlého cínu. Moře zkrocené větrem vanoucím z pevniny do neobvyklého klidu šplouchalo rozmrzele na pobřeží zátoky Pengadog dole pod domem a zanechávalo za sebou při odlivu úlomký ledu. Všude panoval klid a mír.

Cestovat do Plasu a zpátky bylo v těchto posledních pár dnech nemožné, protože trčíme na samé špici poloostrova, daleko dokonce i od vedlejších silnic; mezi námi a Llangwynyddem stojí jenom několik hospodářských usedlostí. Dneska časně zrána se ozval na obloze hlasitý klapot rotoru, jak nad námi přelétl vrtulník RAF a shodil ovcím na hřebeni krmivo. Ale jinak jsme od zbytku světa naprosto odříznuti, nepočítám-li telefon a rádio. Ne že by na tom v místě obývaném deseti jeptiškami a nějakými osmdesáti zestárlými a zbídačenými polskými emigranty, z nichž většina je stejně vetchých a sešlých věkem jako já, bůhvíjak záleželo. Ne, máme zásoby nejmíň na měsíc, aspoň si to myslím, a naftu pro ústřední topení ještě na delší dobu, takže podle mého odhadu nebude

kanibalismus nutný nejméně do konce února. Stejně tak pro nás neznámá žádná velké strádání přerušená dodávka mléka a pošty. Pocházíme ze střední Evropy, a tak si do čaje dáváme citron. A protože patříme k té naší prokleté generaci, dostáváme jen málo dopisů, protože nám zbylo zatraceně málo příbuzných či přátel, kteří by nám nějaké posílali. Dokonce tu v posledních pár dnech zavládla atmosféra jakési předsmrtné lehkomyšlnosti. Včera se pár mladších a frivolnějších sester dokonce nechalo přemluvit, aby se účastnily koulovačky s majorem Koziolkiewiczem a pár dalšími kavalíry, a potom jim pomohly postavit sněhuláka. Někde vyhrabali starý bíret a dotvořili sněhuláka tak, že vypadal jako nějaký kněz s prázdnou láhví vodky vraženou pod jednu paží a breviářem pod druhou. Ale když si v kuchyni vyžebřali mrkev, jež měla představovat nos, zapíchli ji na úplně jiné místo, a tak sestra Felicije usoudila, že legrace zašla příliš daleko, a nařídila jeptiškám, aby se vrátily ke svým povinnostem.

Co se mě týče, náhlý začátek prudké sněhové bouře a následující odloučenost od světa představovaly jednu nečekanou výhodu. V pondělí odpoledne přijel z Llanelli utěsnit kapající kohoutek můj mladý přítel Kevin Scully, nezaměstnaný bývalý námořní poddůstojník a v Plasu všeměl na poloviční úvazek, a jakmile se sníh začal prohánět uličkami, zůstal tu trčet. Už je tady šest dní. Ne že by mu to příliš vadilo; nemá nic na práci a jeho přerušovaný vztah s přítelkyní je nyní podle všeho ve fázi pauzy. A jako bývalý námořník stejně dokáže ocenit, že jednou z nepopíratelných výhod vojenského života je beztrestná zahálka. Prokopal kolem domu několik cestiček, rozmrazil jednu nebo dvě trubky a je natolik svědomitý, že dvakrát denně kontroluje kotel a čerpadla topení v hospodářském stavení. Ale jinak se zdá, že mu vyhovuje vysedávání u mě v pokoji, daleko od sestry Felicije. Povídá si se mnou o všem možném, anebo si v tichosti čte. Pro nemocného je ideálním společníkem. Je instinktivně taktní a nevtíravý, nemá tu rozčilující tendenci mě za každou cenu pobavit, anebo jinak ospravedlňovat svou přítomnost. Je skutečně s podivem, když se nad tím zamyslíte, že zrovna v době, kdy se chystám opustit tento svět poté, co jsem přežil všechny své současníky, nacházím v pouhé přítomnosti tohoto nevzdělaného, nevychovaného mladého cizince takovou útěchu. Když jsem byl tenkrát v roce 1918 kapitánem ponorky, byli jsme jednou nakomandováni pomáhat torpédované rakouské vojenské transportní lodi u pobřeží Albánie. Dorazili jsme příliš pozdě, než abychom mohli nějak účinně zasáhnout, ale vylovili jsme několik mrtvých těl a já si vzpomínám, že když jsme je vlekli na palubu, zjistili jsme u několika

z nich, že ve ztuhlých rukou tisknou různé dojemné předměty každodenní potřeby – tužku nebo zapalovač – jako by se zoufale chytili tohoto posledního symbolu světa lidí, než jej nadobro opustí. Ale ať už je důvod jakýkoliv, Kevin pro mě znamená v těchto vyčerpávajících týdnech po překonání nemoci velkou útěchu. Podobně jako moje přítelkyně a důvěrnice sestra Elisabeth, která si ke mně přijde posedět, kdykoliv jí to povinnosti v kuchyni dovolí.

Právě Kevin Scully a sestra Elisabeth mě minulý podzim téměř násilím přinutili, abych nahrál vzpomínky na svoji kariéru c. a k. *linienschiffslieutenanta* Ottokara, rytíře Prohasky, ponorkového esa první světové války a oficiálně potvrzeného válečného hrdiny rakousko-uherské monarchie. Možná si tyto memoáry jednoho dne poslechnete, pokud vás takové věci zajímají a pokud se najde někdo, kdo je uzná za hodna zredigování a uspořádání. Ale pokud vůbec někdy tyhle historiky vyslechnete, možná se budete divit, stejně jako Kevin Scully, kterému jsem je vyprávěl poprvé, proč začínají až na jaře roku 1915, kdy jsem byl profesionálním důstojníkem habsburského válečného loďstva už téměř patnáct let a měl jsem za sebou devět měsíců bojů ve světové válce, jež nakonec přivedla rozpad mé vlasti. Řekl jsem Kevinovi, že když válka na konci července 1914 vypukla, byl jsem na palubě křižníku *Kaiserin Elisabeth* na Dálném východě, v Čching-tau na pobřeží severní Číny. Ale nezacházel jsem do podrobností, protože kdybych mu řekl o svých tamních zážitcích a o následujících šesti měsících dobrodružství na zpáteční cestě do Evropy, musel bych mu v první řadě také vysvětlit, jak jsem se tam dostal. A to je, obávám se, dlouhý a komplikovaný příběh, příběh, který jsem v té době z obzvláště závažných osobních důvodů vyprávět nechtěl. Řekl jsem však „nechtěl“ a nikoliv „nechci“, protože předevčírem, pozdě odpoledne, právě když se začalo stmívat, vyšla najevo zajímavá skutečnost, jež mi podle mého názoru dovoluje na příběh navázat. Samozřejmě za předpokladu, že ať už nad záležitostmi agnostických bývalých Rakušanů, bývalých Čechů, bývalých Poláků a dalších osob dnes bez státní příslušnosti bdí jakékoli zbývající božstvo, poskytne mi dostatek dechu a času na to, abych příběh dovyprávěl.

Seděl jsem na posteli, když přišla sestra Elisabeth, aby zatáhla záclony, a potom se vrátila dolů do kuchyně. Kevin mi přinesl několik posledních výtisků novin, jež dorazily do Plasu v neděli, než začala vánice. Probíral jsem se jejich stránkami a Kevin seděl v křesle a listoval barevnými přílohami. Zrovna jsem odložil nekonečně nudný polský deník vydávaný

v Londýně, *Dziennik Polski*, a sáhl jsem po pátečním vydání *Timesů*. Bylo to obvyklé tenké povánoční vydání, což mi nevadilo, protože když se člověk dožije mého věku, světové události ho už tolik nezajímají, vždyť už je všechny mnohokrát předtím zažil. Zběžně jsem prolístoval pár stránek – a najednou jsem cítil, jak mi něco přitahuje pohled zpátky k předchozí stránce, jako když se rukáv svetru zachytí za hřebík. Bylo to v kolonce nekrologů – kterou se normálně neobtěžuji, protože všichni mí současníci už jsou po smrti třicet i více let. Noticka se nacházela mezi drobnými oznámeními v patě sloupce, pod těmi šťastnějšími, jímž se dostalo prominentnějšího umístění na stránce. Byly to nekrology těch vážených osobností, jež byly za života příliš málo známé na to, aby upoutaly jakoukoliv pozornost, ale jejichž smrt je považována za dostatečně důležitou na to, aby si zasloužila pár řádků dole na stránce. Stálo tam:

Profesor Alois Fibich

Dne 23. prosince byla v Limburgu v Nebrasce oznámena smrt Aloise Fibicha, emeritního profesora ekonometrie, působícího v letech 1947–1963 na univerzitě v Omaze.

Profesor Fibich se narodil v roce 1897 v rakouském Klagenfurtu a během první světové války sloužil jako poručík v rakousko-uherském válečném loďstvu. Po rozpadu habsburské monarchie v roce 1918 studoval ekonomii v Budapešti a v roce 1929 emigroval do Spojených států. O dva roky později se stal americkým občanem a v letech Nového údělu byl členem ekonomického štábu prezidenta Roosevelta. Jeho studie „Na cestě k hromadným regresním analýzám křivky klesající poptávky“ mu zajistila podle všeobecného mínění místo mezi zakladateli ekonometrické vědy.

„Al“ Fibich bude citelně postrádán svými kolegy a několika generacemi studentů nejenom pro své vynikající příspěvky k moderní ekonomické vědě, ale také pro svůj velký osobní šarm a laskavost, jež vnesly dokonce i do větrem ošlehaného univerzitního kampusu na středozápadě vzdálenou ozvěnu onoho dávno zmizelého světa, v němž se narodil. Zanechal po sobě vdovu a tři dcery.

Kevin zvedl oči od časopisu. Vycítil, že se něco stalo, a tak vstal, přistoupil k posteli a uviděl, že můj prst spočívá na stránce. Okamžitě instinktivně uhodl, o co se jedná.

„Někdo, koho jste znal, žejo?“

„Ano, Kevine... ano, myslím, že jsem ho musel znát. Jistě není na světě moc lidí s tímhle jménem. Vzpomínám si, ale tak nějak...“ V hlavě se mi začaly hromadit a vířit vzpomínky jako vzdouvající se příliv v té malé jeskyni dole mezi skalami na úpatí Plasu.

„To je teda legrační náhoda. Byl to váš kámoš, vidíte? Znal jste ho teda dobře?“

„Ne, ne, vůbec ne dobře. Jestli je to ten člověk, kterého myslím, tak jsem se s ním setkal jenom jednou, nanejvýš na pět minut. Jde o to, že tam byl...“

Kevin poodešel a přitáhl si křeslo, takže teď stálo vedle mé postele. Zaváhal.

„Tak teda, nechtěl byste mi o tom něco říct? Na všechno ostatní se můžu vybodnout. Spoléhám na předpověď počasí, dneska v noci má zase sněžit, a esli puđu dolů, ta stará kráva Asumpta mě akorát začne jebat za to, že jsem propáslnul vystavení tý zatracený nejsvětější svátosti.“ Zakřenil se. „Hele, já vám něco řeknu. Mám dole v autě malej ohřívač vody a trochu vopravdovýho kafe v plechovce, fakt fajnovýho. Zaskočím pro něj dolů a potom si ho pěkně v pohodlíčku uvaříme, až je dole stará Felicije bude svolávat k večeri. Je to pěkně hnusný, zakázat vám pít kafe a tak vůbec. Jak dlouho počítaj, že ještě budete... sorry, fakt jsem to tak nemyslel...“

Zasmál jsem se. „Chceš říct, že v mém věku už na tom nezáleží? Máš pravdu. Sestry jsou nejšťastnější, když můžou někomu něco zakázat. Odpovídá to jejich instinktivní touze někoho ovládat. Umanuly si, že budu ta nejzdravější mrtvola na hřbitově. Ne, jdi a přines ty věci a začni dělat kafe. Potom si sedneme a snad ti to budu schopn vyličít.“

„Jste si fakt jistej? Říkaj, že na tom nejste moc dobře...“

„Co na tom záleží? Už tady z té nečinnosti umírám. Pomůže mi to zabít čas. A v každém pádě mi to pomůže před smrtí odvalit břímě, které mám na prsou.“

„Něco jako zpověď?“

„Přesně tak, jako když jde člověk ke zpovědi. Až na to, že neočekávám, že otec Kevin udrží tajemství. Vlastně mě napadá, že bychom si měli pro případ, že bych v půli cesty natáhl bačkory, pro tentokrát vypůjčit od sestry Elisabeth magnetofon.“

ŽIVOT NÁMOŘNÍKA

„Za posledních padesát let se nic nepříhodovalo...“ Proutěné křeslo zaskřípalo, jak si *linienschiffslieutenant* Stefan Kaszala-Piotrowski natáhl nohy v elegantním hedvábném pyžamu a zívnu. „...A musíme si uvědomit, můj milý Prohasko, že nemáme nejmenší důvod předpokládat, že by se něco přihodilo v dalších padesáti.“ Domnívám se, že právě tehdy a tady se začala odvíjet ta moje podivuhodná dobrodružství – toho deštivého nedělního večera na jaře roku 1912. Tady, v přečpané malé záďové kajutě na dolní palubě císařské a královské bitevní lodi S.M.S. *Erzherzog Albrecht*, ležící na kotvě v přístavu Pula. Byl to skličující deštivý den a já jsem měl horší náladu než obvykle, takže jsem nebyl připravený či vstřícně naladěný příjemce procítěně verbalizovaného světobolu, z nějž poručík – Polák z Krakova – učinil v posledních pár měsících hotovou specialitu důstojnické jídelny.

„To jsou hovadiny, Kaszalo: zase šíříš paniku a vyvoláváš depresivní nálady jako nějaký podvrtný polský zemánek, což vlastně taky jsi. Každý říká, že do roku 1915 propukne evropská válka: my a Německo a Itálie proti Anglii a Francii a Rusku. A jestli nebude válka, můžeš mi, prosím tě, vysvětlit, proč všechny evropské vlády utrácení peníze za zbrojní arzenály, jako kdyby to byla dešťová voda? Dokonce i náš císařský skrbílek vyklopil peníze na flotu moderních bitevních lodí – za lodě, jestli si můžu troufnout zaprorokovat – po jejichž velitelském můstku si jednoho dne možná budeš vykračovat jako velící důstojník. Takže k čemu by to všechno bylo, kdyby se to nemělo časem použít? Poslední komentář v *Reichspostu* konstatuje, že to všechno začne v létě 1915 a bude to trvat možná až dva měsíce, snad i tři.“

Zasmál se a znovu potáhl z cigarety.

„Teda, Prohasko, v tvém věku! Před týdnem ti bylo šestadvacet, a už mluvíš jako penzionovaný plukovník v nějaké kavárně v Grazu – nebo jako jeden z těch tvých idiotských redaktorů v *Reichspostu*, když na to přijde. Podvrtný polský zemánek, to určitě: to zní z úst nějakého Čecha úžasně, ať má sám modrou krev nebo ne. Pochybuji, že v celé podunajské monarchii existuje nějaká jiná národnost, která by byla tak naprosto neloajální – dokonce ani Italové ne, a ti to všechno myslí podle mého názoru sotva z poloviny vážně...“

„No a co ty, co třeba ta záležitost v důstojnické jídelně, tenkrát v New Yorku? Za to, jak jsi tenkrát připsal císařovu portrétu jako ‚tomu nudnému starému prďolovi, ses klidně mohl dostat před válečný soud. Kdyby tehdy GDO² rozuměl polsky, byl bys v opravdickém maléru. A všichni jsme kvůli tomu museli krivě přísahat, že ‚stary pierdola‘ znamená ‚moudrý a uctívaný monarcha.‘“

„No, akorát jsem toho trochu moc vypil, to je všechno: nevinná eskapáda. Ale fakticky, Prohasko, takhle to prostě není. Přes všechny ty svoje *kaisertreu* řeči a přes svoje černožluté spodňáry jsi příliš inteligentní, než abys neviděl pravdu.“

„Jakou pravdu?“

„Pravdu, kterou máš přímo u nosu: že válka je věcí minulosti, aspoň co se Evropy týče. No jistě, všichni se můžou po libosti napařovat v těch svých piklhaubnách a dragounských kyrysech, ale fakt je ten, že století vzdělávání, veřejného zdraví, vodovodního potrubí a tramvajů možnost všeobecné války vyloučilo. Pořád ještě může dojít k tomu, že vyrazíme a postřílíme pár černočů v afrických džunglích, ale skutečnost je taková, že na to, abychom vedli války doma, jsme teď už příliš vysoce rozvinutá civilizace. Všichni na sebe můžou klidně vrčet a vyhrožovat si a pořádat nekonečné vojenské přehlídky, ale to všechno je jen velké mámení. Nedávno jsem četl jednu knihu, jež nezvratně dokazuje, že dokonce i válka odstartovaná nějakou nešťastnou náhodou by skončila do týdne.“

„Proč?“

Vědoucně se usmál: byl to úsměv člověka seznámeného s nějakým tajemstvím, jež je nepřístupné plebejskému davu.

„Protože kromě všeho ostatního by brzy došly peníze. Moderní svět řídí Židi a finanční burzy a ekonomický život průmyslových států je příliš delikátní mechanismus, než aby mu byla válka nějak užitečná. Kdybys v novinách četl něco jiného než jen ty pitomé úvodníky, tak by sis všimnul, že německý ocelářský průmysl nedávno vytvořil kartel s francouzskými rudnými doly. Takže to rovnou vylučuje válku mezi Francií a Německem, ať už kaiser blábolí jakékoliv pitomosti. Ne, na to se můžeš spolehnout: při prvním náznaku vážných potíží zarazí finančníci tok peněz pro každou zemi, která by narušila mír. A i kdyby vojáci vyrazili

² Podle Meyers Großes Konversations-Lexikon byl GDO (*gesamtdetailoffizier*) v rakousko-uherském námořnictvu první důstojník (viz <http://www.zeno.org/Meyers-1905/A/Gesamtdetailoffizier>).

do pole, nikdy by nevydrželi strádání v konfrontaci s moderními zbraněmi. Bitvám odzvonilo, když se našemu milovanému císaři a Ludvíku Napoleonovi udělalo špatně u Solferina.“

„Ale co ty arzenály? Velmoci zbrojí jako nikdy předtím. Dokonce i c. a k. armáda vyrábí třiceticentimetrové mořďíře...“

„Veřejné práce, obyčejné veřejné práce: nic jiného než způsob, jak přerozdělit příjmy z daní zpátky do ekonomiky. Kdyby nestavěli bitevní lodě a děla a pevnosti, musela by to být mauzolea či pyramidy či něco jiného – cokoliv, co by polykalo peníze. Ale kdyby dnes vlády všude možně stavěly paláce, jako jsou Versailles, socialisté by spustili kravál, takže se musí utrácet za něco, co přináší peníze do kapes továrním dělníkům.“

„Chápu. Ovšem jestli je všechno, co říkáš, pravda, kde bude místo pro nás?“

„Pro nás? Něco ti řeknu, Prohasko. My dva budeme jako nějací dekorativní, leč zcela nepotřební mladí manekýni – i když zase až tak mladí už v té době nebudeme - trčet na palubě nějaké plovoucí polepšovny, která se bude houpat na kotvě někde na špičce Istrijského poloostrova: zbyteční oficíři toho nejbáječnějšího, nejslavnějšího a nezbytečnějšího loďstva, jaké svět kdy viděl - císařského, královského a zkostnatělého námořnictva nezničitelné, zkamenělé, vnitrozemské rakousko-uherské monarchie, vysušené mumie tak křehké, že samotná její existence je důkazem, jak klidným místem se Evropa stala, když může takovou absurdní fosílii tolerovat.“ Uhlazené žertování už začínalo dostávat nádech závažnosti. „...dva mladí muži sledující, jak jim mládí utíká pod rukama, zatímco marní své dny nucením buranských Chorvatů a nespolehlivých Italů, aby si uklízeli hamaky, leštili mosazné zábradlí a myli si uši. Rámusíme při nácvičce dělostřelby, jako kdybychom skutečně očekávali, že budeme jednoho dne střílet doopravdy, chcípáme nudou a snažíme se každý měsíc ušklídnout ze žoldu pár korun, abychom si mohli zaplatit návštěvu v čajovně Frau Mitzi a dopřát si porci něčeho, čeho nás potom zase lodní doktor za peníze zbaví.“ Odmlčel se a zíral na nýty probitý palubní strop nad námi. „Bože, takové mrhání. Takové strašlivé mrhání. Tohle má být náš jediný život? Proč jsem se, já blbec, radši nedřel na konzervatoři u piána, místo abych se nechal od tety dokopat ke zkouškám na námořního kadeta?“

„Ale no tak, Kaszalo, starouši, rozvesel se trochu, pro Kristovy rány! To je snad tím počasím. Kromě toho, k muzice se přeci můžeš vždycky vrátit...“

„To už asi nepůjde, už jsem na to moc starý.“ Zakřivil se a potáhl z cigarety. „Hele, nemusíš na mě a na moji trudomyslnost brát žádný ohled. Sám jsi napůl Polák, a tak chápeš, jací jsme to zoufalí blbci – jsme šťastní, jediné když je nám mizerně, „mučednický národ“ a takové ty kecy. A vůbec, neměl bych takhle remcat. Jsem velitelem ranní hlídky, takže je nejvyšší čas, abych šel spát.“

Nad námi se ozvaly čtyři nezřetelné údery lodního zvonu, mrholení je utlumilo do smutného a nekonečně vzdáleného tónu, působily jako ozvěna kostelních zvonů nějakého dávno potopeného města. Kaszala-Piotrowski típnul cigaretu – navzdory předstírané eleganci a jantarové cigaretové špičce kouřil stejně jako my ostatní nižší důstojníci egyptky, po nichž strašlivě škrábalo v krku – potom si sundal župan, pověsil ho na háček za dveřmi kajuty, přehodil nohy přes okraj horní palandy (kterou obsadil z moci svého o rok delšího služebního stáří), popřál mi dobrou noc a zatáhl závěs. Brzy mírumilovně chrápal, šťastný, že před spaním vyvolal ještě trochu sklíčené nálady.

Zůstal jsem sedět u skládacího stolku sám se svými myšlenkami, pod světlem stolní lampy lomeným mosazným stínítkem. Rozhlédl jsem se po ocelové krychli, jež byla posledních šest měsíců naším domovem. Po pravdě řečeno to nebyl zrovna útulný koutek: ubohý kompromis mezi požadavkem na životní prostor pro dva mladé muže a krutými potřebami válečné lodi. Obývací ložnice, jež se může jednoho dne proměnit na součást plovoucí pevnosti s podlahou kluzkou od krve, plnou kouře a hluku bitvy. Jedna celá stěna byla obložena mahagonem – na pohled pevně připevněným, ale ve skutečnosti se jednalo o odnímatelnou desku, jež mohla být za bitvy sundána a hozena přes palubu, aby se snížilo riziko požáru. Trubky, ventilační potrubí a kabelové vedení se proplétaly pod ocelovým stropem ne dost vysokým na to, aby si Kaszala-Piotrowski (který byl vskutku čahoun) neotloukal hlavu, pokud se tu nepohyboval trochu shrbený. Jediný světlík, nyní zakrytý kvůli deštivé noci, poskytoval za dne světlo a také trochu čerstvého vzduchu – ačkoliv v létě na Jadranu, kdy se kajuty na sluneční straně lodi odpoledne používaly k pečení chleba, ho nikdy nebylo dost. Větrací šachta, součást chladicího systému muniční komory na zádi, přesahoval do jednoho rohu kajuty a omezoval už tak nedostatečný prostor šatny, kde byla uložena slušná sbírka našeho oblečení: slavnostní, vycházkové a služební uniformy stejně tak jako polní stejnokroj, kombinézy a výstroj do tropů. Kromě toho všeho obsahoval náš životní prostor ještě dvě zásuvky, každou zvlášť, pod dolní palandou. Pak tu byl skládací

stolek, sklopný stojan na umyvadlo, jenž měl zneklidňující zvyk sklopit se, zrovna když jsme se myli, dále pár malých šuplíků, křeslo s tvrdým opěradlem a proutěné křeslo z druhé ruky, na jehož koupi jsme se složili. Když se to vezme kolem a kolem, byla to pěkně neutěšená díra. Oba jsme se ji snažili vylepšit, jak se dalo, vylepili jsme tu pár stránek vystřižených z pikantního vídeňského časopisu *Pschütt* a podobných periodik, ale kajuta pořád připomínala domov asi jako průměrné veřejné záchodky.

A byl tu rámus, dnem i nocí nás obklopovaly ze všech stran myriády zvuků toho velkého ocelového trupu naplněného ozvěnou, deset tisíc tun lodí napěchované stroji, výzbrojí a sklady, v níž se sedm set mužů snažilo ze všech sil vtěsnat do zbývajícího prostoru. Dokonce ani během odpočinku v přístavu, jako tohoto konkrétního večera, nebyla loď v klidu. V trubkách bublala voda, lopatky ventilátorů hučely, pomocné parní stroje klapaly, jak se snažily rozběhnout elektrické generátory, a ozvěna hlasů a kroků se v tom velkém bludišti ozývala ve vzdálených chodbách i na kovových žebřících všude nad námi i pod námi. Masivní lana ve svých průvlačnicích tiše sténala, jak se loď jemně pohupovala na bóji. Dokonce i nyní, než jsem se odebral na lůžko, se do své práce pouštěl fantom sbírající staré železo: byl to muž vyskytující se snad na všech bitevních lodích, kterého však nikdy nikdo neviděl; trávil celé hodiny tím, že potmě odvlékal bedny plné starých lanových třmenů, řetězových článků a podobných věcí do své komory přímo nad našimi hlavami, kde se potom dával do třídění své kořisti přímo na holé ocelové palubě.

Na základě předchozí scény jste patrně pochopili, že elegantní pesimismus *linienschiffslieutenanta* Kaszaly-Piotrowskiho, ačkoliv byl popuzující, nepadl na zcela neúrodnou půdu. Pravdou totiž je, že v průběhu několika posledních měsíců začala být moje mladická zamilovanost do námořnického života podrobována první zkoušce. Až do podzimu 1911 jsem se těšil pozoruhodně slibné kariéře nižšího námořního důstojníka v rámci malého loďstva rakousko-uherské monarchie, které se nyní rychle rozšiřovalo. Moje absolutorium císařské a královské námořní akademie bylo oznámeno v oficiálním věstníku v roce 1904 a téměř okamžitě jsem byl převelen do posádky v Číně, kde jsem se zapletl do závěrečného stadia rusko-japonské války. Každopádně jsem si počínal natolik chvályhodně, že jsem byl po návratu povýšen na *fregattenleutnanta* o rok dříve, než bylo běžné. V letech 1907–1908 jsem strávil šest měsíců v Anglii, kde jsem

u královského válečného námořnictva a pánů Vickersů v Barrow-in-Furness studoval konstrukci ponorek. Potom následoval řetěz převelení na různá podřízená místa, až jsem konečně koncem roku 1910 dostal své první samostatné velení na moři na palubě torpédovky S.M.S. *Haafisch* se základnou v Teodu v boce Kotorské.

Byly to pro mě nádherné měsíce na palubě malé lodi, která vskutku nebyla nic víc než pouhá zvětšená protáhlá kánoe vyrobená z tenkého plechu a poháněná značně předimenzovaným parním strojem s trojnásobnou expanzí. Den co den, noc co noc jsme proplouvali za syčení páry a vibrací stroje rychlostí pětadvaceti uzlů podél zrádných kanálů posetých skalami mezi dalmatskými ostrovy a rozráželi jsme vlny opojnou rychlostí, jež byla ještě umocněna tím, jak jsme měli blízko k hladině. Před pár lety jsem si někde přečetl, že námořní historici dnes považují torpédovky za předchůdce ponorek. Jako jeden z mála jejich přežívajících kapitánů to mohu rozhodně potvrdit. Torpédovka ženoucí se kolmo proti vlnám trávila, jak se zdálo, podle všeho víc času pod vodou než nad ní. Někdy jsme byli nepřetržitě promočeni celé týdny. Ale navzdory veškerému nepohodlí přečpané paluby jsme byli šťastná posádka, těch dvacet mužů a já. Byli jsme příliš namačkaní jeden na druhého, než abychom mohli udržovat tu starou rakouskou disciplínu, a zažívali jsme společně příliš mnoho strádání a nebezpečí, než aby tu panovaly velké rozdíly mezi důstojníky a mužstvem. A potom, v létě 1911, se pohár mého štěstí naplnil po okraj: S.M.S. *Haafisch* (Lschlt Otto Prohaska) byla vybrána, aby dva týdny vedla oddíl torpédovek během letních námořních manévřů v Kvarnerském zálivu.

Nic však netrvá věčně, ani dobré, ani špatné, a pode mnou bylo množství nově vyrazených *linienschiffleutnantů* lačnicích po námořnických zkušenostech a prvním samostatném velení. Až příliš brzy jsem byl nucen překročit most vedoucí do Puly, neboť rozhodnutím osudu a námořní sekce c. a k. ministerstva války mělo být příštím stadiem mého vzdělání jako námořního důstojníka místo dělostřeleckého důstojníka na palubě skutečně řadové válečné lodi.

Bitevní loď S.M.S. *Erzherzog Albrecht* o výtlačku 10 350 tun, jež byla spuštěná na vodu v Terstu v roce 1906, byla výsledkem typického rakouského řešení setrvalých problémů císařského a královského válečného námořnictva se skrovným ročním finančním rozpočtem. Během zhruba století svého života byla c. a k. *kriegsmarine* ochromována oficiálním

nezájmem a nedostatkem peněz. Někteří říkali, že to všechno souvisí s naším stárnoucím císařem, který cítil hlubokou nedůvěru ke slané vodě od té doby, co trpěl strašlivou mořskou nemocí na své první (a jediné) námořní plavbě – v roce 1872, když cestoval cestou do Port Saidu na slavnostní otevření Suezského průplavu. Jisté je, že František Josef byl jediný mezi evropskými monarchy, který neměl žádnou námořní hodnost ani uniformu, a říkával zcela upřímně, že se mu dělá špatně od žaludku, už když vidí papírovou lodičku pohupující se v neckách. Ale nejspíš to bylo především tím, že staré Rakousko bylo ze všech evropských mocností té doby duchem nejvíce suchozemské. Bylo nedůvěřivé ke světu mimo Evropu a nemělo ani prostředky ani vůli rozhábat artritické údy a získat nějaké kolonie. Výsledkem bylo, že se Vídeň nikdy nerozhodla, zdali má mít válečné námořnictvo, nebo ne. Co se týče Budapešti, na tu zapomeňte: pokud Rakousko mělo alespoň vlažný zájem o moře a země za ním, uherská polovina dualistické monarchie neměla vůbec žádný. Rok od roku bylo stále obtížnější Maďary přinutit, aby platili svůj podíl za účelem vydržování c. a k. armády, takže nebyla vůbec žádná naděje přimět je, aby vysolili peníze také na pořádně fungující válečné námořnictvo.

Když v roce 1903 došlo v císařské říšské radě k debatě o rozpočtu na obranu, vztahy mezi Vídní a Budapeští byly víc než napjaté. C. a k. ministerstvo války nedokázalo vymáčknout z maďarské delegace dost peněz na stavbu dvou bitevních lodí na úrovni standardu zbytku námořních sil hlavních světových mocností. Takže se dospělo k typicky rakouskému polovičatému řešení – místo dvou řádných plavidel byly postaveny tři téměř bitevní lodě, příliš slabé na boj se svými zahraničními protějšky a ne dost rychlé, aby jim mohly uniknout. Potom, když byly lodě postaveny na skluzy v loděnici a jejich stavba už příliš pokročila na to, aby se s ní začalo znovu, Maďaři ještě přilili olej do ohně. Královský uherský rozpočtový automat na mince vychrlil peníze na čtvrtou loď této třídy. Nakonec byla pokřtěna *Erzherzog Albrecht* na počest doyena Domu rakouského – puntičkáře posedlého předpisy, kterého Italové porazili v roce 1866 u Custozy a který (jak se říkalo se) omylem upálil svou vlastní dceru, když ji přistihl, jak kouří, a ona se snažila ukrýt zrádnou cigaretu pod krinolínou. Jeho portrét na nás s nelibostí shlížel v důstojnické jídelně, když jsme stolovali. Nesouhlasně špulil dolní habsburský ret a přimhouřenýma očima za púlenými brýlemi pátral po nějakém ležérně zapnutém knoflíku či límci posazeném o půl centimetru výš nebo níž.

Albrecht a další sesterské lodě byly na pohled rozhodně docela elegantní plavidla a dokonale se hodily pro letní okružní plavby po středomořských přístavech, kde vyvěšovaly své vlajky – když už pro nic jiného. Ale vzhled není spolehlivou zárukou, že dostanete to, čemu britské královské námořnictvo říkávalo „šťastná loď“, a já musím říct, že půlrok, který jsem na palubě *Albrechta* strávil, byl rozhodně nešťastný. V lodním štábu jsem zastával funkci dělostřelecký důstojník pravoboční baterie druhotného dělostřelectva: to byla skupina šesti devatenácticentimetrových děl střílející boční salvu, umístěná ve dvou věžích uprostřed lodi na úrovni horní paluby, a čtyři pancéřové komory v lodním boku na bateriové palubě. Moje bojové stanoviště bylo v pravoboční velitelské věži, což byla malá, mohutně pancéřová kupole dost podobná anglickým pouličním schránkám na dopisy, posazená v boku lodi nad prostřední baterií. Uvnitř jsem se krčil s telefonními sluchátky na uších a s poddůstojníkem u dálkoměru vedle sebe, zíral jsem úzkými průzory ven a snažil se řídit palbu šesti děl. Postup byl následující: měřiči dálky jsem stanovil cíl a on mi udal vzdálenost. Potom jsem přidal záměrný bod a zatelefonoval jsem dolů dělovodům šesti děl, z nichž každé mělo kolem sebe posádku pěti mužů, dalších zhruba dvanáct podávalo z muniční komory dole munici. To znamenalo, že pokud bychom se vůbec někdy dostali do boje, měl bych vysoce odpovědné postavení s téměř stovkou mužů pod svým velením a zhruba pětina celkové lodní palebné síly by závisela na mém úsudku a zraku, zdali ji navedu na cíl. V praxi jsem však brzo zjistil, že je moje pozice dělostřeleckého důstojníka pravoboční baterie druhotného dělostřelectva podobná postavení kdejakého konstitučního monarchy tváří v tvář ministrům: vyžadovala schvalovat věci a podepisovat se pod rozhodnutí již učiněná, ale stále s rizikem, že pokud se něco zvrtně, bude na mně, abych položil hlavu na špalek. Neboť pravda byla, že naše systémy odměřující vzdálenost a řídící palbu ještě zdaleka nedosahovaly britské nebo německé úrovně – byly nepochybně lepší než ve starých dobrých dnech před dvaceti lety, kdy každý dělovod věže zaměřoval děla osobně a dával povel k palbě, jakmile to uznal za vhodné (výsledkem bylo, že obvykle minul cíl devíti výstřely z deseti), ale ne o mnoho lepší.

Teď, když habsburské bitevní loďstvo začínalo po desetiletích zanedbávání vzrůstat, byli dělesloužící poddůstojníci dělostřelectva, na nichž byla bojová výkonnost bitevní lodi z větší míry závislá, podobně přerazováni se znepokojující pravidelností dob minulých. Po poddůstojnících

dělostřelectva byla nyní velké poptávka – dokonce i po kvalifikovaných řadových námořnících – a výsledkem bylo, že na palubě *Albrechta* probíhala mezi veliteli mojí baterie v posledních měsících roku 1911 očividně nekonečná hra „škatule hejbejte se“, neboť vrchní poddůstojníci odcházeli, aby je nahradili povýšení řadoví námořníci – kteří byli brzy znovu povýšení a odcházeli, zrovna když začínali své řemeslo ovládat. Za těchto okolností se nelze divit tomu, že naše výsledky během série praktických střelb v zimě 1911–1912 byly zdaleka nejhorší z velké série špatných. Jednoho děsivého odpoledne začátkem března systém pro řízení palby mé baterie dokonce jižně od pevnosti Peneda kompletně selhal, takže jsme nakonec stříleli nazdařbůh pánu Bohu do oken, až nám kapitán, nesouvisle hulákající vzteky, nařídil přestat. Výsledkem byl týden lodního vězení pro mě a měsíc nebo tak něco nekonečných posměšků pro moje lidi, kteří dostali přezdívku „mírotvůrci“ a zapletli se do série barových rvaček v Pule poté, co dostali nabídku výukových hodin na pouťové střelnici.

Byl to žalostný stav, to je jisté. Ale byl jsem mladý a nezkušený a ještě jsem zcela nepochopil, že chaos a nestabilita a setrvalá nízká úroveň způsobilosti je přirozeným stavem organizovaného lidstva; že na každou šťastnou loď, ať už je na moři či v přístavu, připadá deset nešťastných a nejspíš tři tucty lhostejných. Cítil jsem se vyhaslý a opotřebovaný a poprvé jsem začal uvažovat, že námořnický život – přinejmenším tak, jak byl ztělesňován rutinou na palubě velké lodi v čase míru v rámci floty ctihodného a téměř naprosto suchozemského impéria – možná nebude přesně to, co jsem si představoval kdysi před mnoha lety, když jsem jako malý kluk posedlý mořem četl v jednom městečku na severní Moravě *Ostrov pokladů* v německém překladu a stavěl jsem vory z beček na zeli, na nichž jsem se snažil utopit na venkovských rybnících.

Jak mi Kaszala-Piotrowski laskavě připomenul, před týdnem mi bylo šestadvacet. Nezodpovědnost dospívání, kdy jsem byl usmrkaný kadet s pár halíři v umouněné kapse a celým světem před sebou, byla navěky ztracena. Pořád jsem měl v kapse jen pár haléřů (poté, co byly zapláceny dluhy v důstojnické jídelně, stačil měsíční zold *linienschiffsleutnanta* stěží na krém na boty), ale z životního elánu mládí už mi mnoho nezbyvalo. Jako by se svět v poslední době proměnil v bezútěšný tunel vyzděný službou a rutinou a služebními řády, na jehož konci nebylo světlo – nepočítáme-li slabounký, nekonečně vzdálený třpyt rukávových prýmků *korvettenkapitána* někdy kolem roku 1919.

Povyšování v c. a k. ozbrojených silách bylo vždycky bolestně pomalé. Neměli jsme samozřejmě žádné kolonie, a tedy ani žádné koloniální války s uspokojivou tendencí částečného vyprazdňování seznamu podle služebního stáří v důsledku žluté horečky a několika domorodých kopí v zádech. A kromě toho měli Středoevropané, stejně jako dnes, výraznou tendenci žít tak dlouho, dokud nezkaženeli. Jak by tomu také mohlo být jinak, když v Hofburgu seděl dvaosmdesátiletý císař? Pro námořní důstojníky v hodnosti *korvettenkapitána* a vyšší byl oficiální věk odchodu do důchodu sedmdesát let, ale velká většina jich na základě zvláštního císařova povolení přesuhovala ještě přes osmdesátku. Co se týká manželství, na to zapomeňte: neměl jsem žádné soukromé prostředky, takže bylo jasné, že hezké děvče a vilka v Borgo San Policarpo budou muset počkat přinejmenším až do poloviny dvacátých let.

Ne, rozhodně to nebyla povznášející perspektiva, jež se přede mnou toho deštivého jarního večera v přístavu Pula rozprostírala. A jelikož jsem neměl jasnovidné schopnosti, nemohl jsem vědět, že to nakonec bude ještě milionkrát horší (ačkoliv připouštím, že daleko zajímavější) než cokoliv, co bych si dokázal toho večera představit. Svlékl jsem se a chystal se ke spánku. Můj spolunoclezník už pravidelně chrápal a noční kovotepec někde na horní palubě začal svoje řinčivé, cinkavé a chřestící dílo. Zrovna když jsem se chystal zhasnout a vlézt si na kavalec, zaznělo pět úderů lodního zvonu. Ale právě v tu chvíli mi něco problesklo hlavou. Připomněl mi to bílý holub sedící na nahé paži jedné spoře oděné krásky z časopisu *Pschütt* přilepené na přepážce. Otevřel jsem co možná nejtěšejí zásuvku svého miniaturního psacího stolu a vytáhl svazek papírů. A taky že ano, bylo to tady: oběžník c. a k. ministerstva války (námořní sekce) z 27. března 1912. Znovu jsem si ho přečetl, chvíli jsem rozvažoval a potom jsem ho pro jistotu uložil do pouzdra na dopisy. Určitě bude nejlepší se na to do rána vyspat, pomyslel jsem si. Ale proč ne? Konec konců nanejvýš mohou říci ne.

Trubka ohlásila budíček přesně v 5 hodin ráno. Náš společný stevard, mrzoutský chorvatský záložník jménem Bajželj zaklepal a vstoupil s mým ranním čajem a nádobou horké vody na holení (Kaszala-Piotrowski měl ranní hlídku, takže vstal a odešel už ve 4 hodiny). Bajželj byl v patřičné formě pondělního rána.

„Poslušně hlásím, že pořád prší, *herr schiffsleutnant*, a námořník Quirini se včera večer vrátil celý od krve, dostal v kavárně ránu flaškou. Teď je

u *oberschiffssaržta* – vypadá to na deset štychů, možná dvanáct.“ V duchu jsem zasakroval, Bajželje jsem propustil, vstal jsem a vypil čaj. Potom jsem si prohlédl rozpis služeb. Zatím jsme drželi přístavní vachty, což pro mě znamenalo normální pracovní hodiny až do úterý, kdy jsem měl mít prostřední hlídku. Nalil jsem horkou vodu do zrádného umyvadla, obtáhl jsem na řemeni břitvu a v šerém světle jsem se oholil. Potom jsem se oblékl a vydal se za povinnostmi důstojníka velícího pravoboční směně příďové divize.

Jsem si jist, že dnes už prakticky nikdo nedokáže pochopit přesnost, s jakou byl organizován život na jedné z těch bitevních lodí postavených před rokem 1914 – tyhle lodi na moři představovaly na konci století nevídaného pokroku a míru symbol slávy Rakousko-Uherska, byl to plující mikrokosmos spořádané a stabilní společnosti, jež měla (přínejmenším teoreticky) v těch dnes již těžší představitelných dnech zlatého standardu, konstituční monarchie a newtonovské fyziky přetrvat i na pevnině. Na palubě bitevní lodi *Erzherzog Albrecht* žilo sedm set mužů svůj každodenní život podle rozvrhu naplánovaného do poslední vteřiny, naprosto přesně jako švýcarské kapesní hodinky. Trubači odtroubili *tagwache und zum gebet* v 5.00: patnáct minut na vstávání a oblékání, potom patnáct minut na složení a uložení hamaků a úklid v podpalubí. Potom snídaně pro řadové námořníky: půl kila chleba a litr sirupovité, brutálně silné černé kávy. Jakmile byla snídaně u konce, začal přesně v 6.00 *schiffsreinigung*. Z hadic stříkala na paluby voda a v kaskádách zaplavovala čtyři stovky mžourajících, bosých námořníků, kalhoty vyhrnuté a boty zavěšené u pasu, kteří drhli paluby kartáči a pískovcem, čistili nátěry a leštili mosaz. V 7.30 musela být loď bez poskvrnky, mokrá a páchnoucí karbolovým mýdlem a leštidlem. Vzápětí přišli na řadu lidé, po divizích se strkali při mytí a holení v přeplněných hlučných umývárkách na přídi a poddůstojníci na ně řvali, aby si pospíšili a uháněli na palubu. A pak už bylo 8.00: osm úderů lodního zvonu a slavnostní zahájení dne, na zádi byla vztyčena červeno-bílo-červená vlajka císařského Rakouska, lodní kapela vyhrávala *Gott Erhalte* a četa námořníků vzdávala k počtě zbraň. Jakmile ceremonie skončila, vytáhly se čluny, na bateriové palubě se rozdala pošta, roztáhly se baldachýny (pokud to počasí vyžadovalo) a každý, kdo zrovna neměl hlídku, šel za svou každodenní prací.

Dnes ráno nebudou žádné baldachýny chránící před sluncem zapotřebí. Stále drobně přšelo a paluby se leskly vodou ještě několik hodin poté, co jejich drhnutí skončilo. Můj půloddíl nastoupil dole k čištění zbraní

– cídíly se tesáky a abordážní píky, takže to vypadalo, jako bychom stále očekávali, že zahákujeme nějakou bitevní loď a pošleme na její palubu úderné oddíly, jež budou šplhat po lanoví. V 9.00 jsem se vydal na ranní prohlídku. Muži na mě mlčky zírali: většinou to byli Chorvaté a Italové z pobřeží a ostrovů Dalmácie a byl mezi nimi vyšší podíl odvedenců, než bylo obvyklé. Značná část mých chlapů byli rekruti prvním rokem, a proto nesnášeli námořní disciplínu, většina ostatních sloužila už posledním rokem, a proto byli v rozplození, kterému jsme, myslím, říkali „jednou nohou v civilu“: nebrali už strážně námořnického života příliš vážně, protože to už měli tak říkají za pár.

Matrose Quirini, ten s tou hlavou rozbitou lahví, byl také jedním z těchto mazáků. Jakmile jsem dokončil obchůzku, sešel jsem dolů, abych ho navštívil v lodním vězení, doprovázen lodním písařem, abychom mohli sepsat písemné prohlášení. Našli jsme ho, jak sedí s hlavou zafačovanou obvazy, s žalostnou kocovinou a ublíženým výrazem. Ukázalo se, že vystartoval proti jednomu kaprálovi od pevnostního dělostřelectva poté, co se pohádali kvůli fotbalu, a ještě si přitížil. Kaprálovi kumpáni a hodně civilistů byli ochotni odprísáhnout, že ještě než zaútočil, vytáhl bajonet. Zapsal jsem jeho prohlášení, dal jsem mu ho podepsat, ujistil jsem ho, že stráví měsíc v lodním vězení a trest bude mít ještě zostřený každodenním veslováním, a potom jsem se odebral na desátou hodinu k hlášení důstojníků jednotlivých lodních divizí. Byla to obvykle smutná kronika drobných přestupků a pošetilostí, v pondělí zpravidla delší, protože všichni delikventi z neděle byli nahlášeni mně. Skončil jsem teprve v 10.45, kdy jsem *steuermatrosovi* Wenzlíčkovi udělil týdenní basu za to, že si z čapky vyndal zpevňující drát, aby tak před děvčaty ve městě vypadal víc frajersky.

Potom následovalo praní prádla, neboť bylo pondělní ráno. Vždycky jsem povinnost dohlížet na praní prádla a soukromé výstroje nenáviděl. Byl to brutální proces, při němž osmdesát či devadesát mladých mužů klečelo na mokrých palubních prknech a čistilo své spodní prádlo a druhé nejlepší bílé oblečení tím způsobem, že je drhli až do roztrhání látky kartáči s tvrdými štětinami. V palubních odtocích na předové palubě u věže „A“ brzy bublala odpudivá tekutina sépiově hnědé barvy nepříjemně připomínající kávu, kterou jsme fasovali k snídani. Chlapi do práce nedávali celé srdce, rozhodně ne dnešního chladného, deštivého rána, a když mi přinášeli kusy oblečení k prohlídce, musel jsem je vracet k dalšímu praní. Asi v půl dvanácté přišel na kontrolu *gesamt-detail-offizier*, *fregattenkapitän* svobodný pán Moravetz-Pellegrini von Treunschwert,

a udělil mi menší kázání, protože se moji muži s praním loudali. Po něm se dostavil poslíček, který mi předal lístek se vzkazem, že v odpověď na moji žádost mě kapitán po obědě ve 13.15 s potěšením přijme ve své denní kajutě. PŘESNĚ ve 13.15. Takže jsem chlapy ve 12.00 doprovodil na oběd. Bylo pondělí a každý věděl, co bude na jídelním lístku: jedno-myslně nenáviděná rýže s hráškem – „risi-bisi“ –, o níž se dala říci pouze jediná dobrá věc: nebyla tak hrozná jako kyselá čočka, kterou náš šetrný *proviantmeister* podával posádce v pátek. Ale když *backgasten* přinášel z lodní kuchyně kouřící plechovky, od jídelních stolů, zavěšených pod palubním stropem, se stále ozývalo reptání. Potom zazněla trubka svolávající k obědu důstojníky. Dojeda jsem co možná nejrychleji a šel jsem dohlédnout na to, aby můj půloddíl nastoupil k hodinovému polednímu klidu. Dnes bylo mokro, a tak nebudou moci trávit čas svým oblíbeným způsobem, kdy někteří podřimovali pod středomořským sluncem s čapkami přes obličej na prohrátých palubních prknech, jiní seděli po skupinkách a hráli lotto nebo psali dopisy svým děvčatům v Linzi či Czernowitzích.

Co se mě týče, čekalo mě také nějaké psaní. Když jsem se vrátil do kajuty, musel jsem sesmolit formální žádost na jednom z těch divných formulářů známých jako Kanzlei-Doppel, na nichž se musely vypisovat myriády transakcí toho našeho císařství, které si tak libovalo v papírování. Podepsal jsem se, osušil písmo pijákem, pečlivě jsem list složil a vložil ho do kapsy saka. Podíval jsem se na hodinky: už je jedenáct minut po jedné. Přešel jsem vlasy a knír posledními nervózními tahy hřebenu, narovnal jsem si motýlek a čapku na hlavě. Potom jsem se s bušícím srdcem vydal k rozhovoru s naším starým.

Mnoho let po pádu rakousko-uherské říše jsem často slyšel názor, že nebyla ničím jiným než mechanismem, jenž umožňoval německé panské rase vládnout nad spoustou poddaných národů, s nimiž nezacházel o mnoho lépe než s nevolníky – že to vlastně byla taková evropská Jižní Afrika. To je samozřejmě naprostý nesmysl: stará dualistická monarchie měla mnoho chyb, ale diskriminace na základě zrození a jazyka k nim (přínejmenším v její rakouské části) nepatřila. Nicméně je nutné připustit, že v rámci důstojnického sboru monarchie existovala masivní převaha jedné národnosti: Chorvatů. A ze všech těch tisíců chorvatských důstojníků jak pozemních, tak námořních sil by člověk stěží našel lepší příklad, než byl na palubě lodi *Erzherzog Albrecht* náš velící důstojník

linienschiffskapitän Blasius Lovranić Edler von Lovranica. Starý Lovranić – statný, brunátný, asi pětapadesátiletý muž s vyvalenýma očima, s vlasy na jezka a černým knírem připomínajícím rohy afrického buvola – byl představitelem dnes již dávno zapomenutého kmene „*Alte Grenzer*“. To byla chudá, ale divoce hrdá chorvatská nižší šlechta, kterou Habsburkové v sedmnáctém století usídlili podél divoké turecké hranice jako vojenské kolonisty. Bylo těžké tu usadit dokonce i kozy, neboť na skalnatých stráních okresu Lika se jen stěží hledaly dostatečné pastviny, a tak si Lovranić a muži jako on po řadu generací vydělávali na chléb svůj vezdejší jako důstojníci rakouské armády anebo loďstva. Jen zřídkakdy dosáhli vyšší hodnosti než major, neboť jejich odvaze a loajálnosti se vyrovnala jenom jejich prostoduchost. Náš kapitán byl přísný autoritář a malicherný puntičkář, co se týkalo námořních řádů, patrně ještě větší postrach nižších důstojníků než příslušníků mužstva (kteří ho zas až tak často nevídali). Ale je nutné říct, že to byl vynikající námořník, v rámci svých omezených duševních obzorů úzkostlivě čestný a pozoruhodně statečný. Měli jsme totiž oba jednu věc společnou, patřili jsme k hrstce sloužících rakousko-uherských důstojníků v aktivní službě, kteří se vůbec kdy dostali do válečné vřavy. Neboť Lovranić byl v červenci 1900 v Pekingu, kde byl *GDO* na křižníku *Temesvár*, kotvicím v Tchien-t'ínu. Dostal za úkol vést odřad námořníků, kteří měli hlídat rakouské velvyslanectví v čínském hlavním městě, odkud byly hlášeny rostoucí nepokoje. Po příplutí seřadil své muže na železniční stanici a vyrazil k uzavřenému areálu velvyslanectví. Ale věci už byly v pohybu: cestou se na ně tlačil nepřátelský dav a brzy byly uvnitř městských hradeb slyšet výstřely. Potom, když prošli branami města a dostali se až na Mongolský trh, se náhle ocitli tváří v tvář skučící mase tisíců po zuby ozbrojených boxerských fanatiků, kteří se s řevem dožadovali krve těch dlouhonosých ďáblů. Cesta k ústupu byla odríznuta. Většina mužů by v tu chvíli zavřela oči a modlila se, aby konec přišel co nejrychleji. Ale ne tak Lovranić. Nejspíš neměl dostatečnou představivost, aby si uvědomil, v jak děsivé je nevyhově, a tak vytasil kord, nařídil svým mužům nasadit bodáky a zaútočil směrem k britské ambasádě na druhé straně náměstí. Do útoku vyrazilo jedenačtyřicet mužů a k cíli dorazili jenom tři z nich: Lovranić a dva námořníci, z nichž jeden krátce nato podlehl zraněním. Za nimi se prostíral pás mrtvých boxerů. Lovranić, který utřil osmnáct ran meči a kopími, přežil, a když se vrátil do Rakouska, byl vyznamenán zlatou medailí *Signum Laudis*

a povýšen císařským dekretem o dvě hodnosti. Jeho dalšími památkami na boxerské povstání byla živá jizva od rány mečem na čele, půlka zbylého ucha a neotřesitelné přesvědčení, že jedinečně rozumí tomu, o čem ta válka („Slyšíte, mladíku, VÁLKA!“) vlastně je.

Když vstal od stolu, aby opětoval moje zasalutování, pomyslel jsem si, jaká je to škoda, že příroda, jež mu dala býčí srdce, ho obdařila také býčí inteligencí. Opětoval stroze můj pozdrav, potom zdvihl ze stolu moji žádost a tvářil se, jako by držel za nohu chciplou krysu. Nějaký čas papír přimhouřenýma očima zkoumal, a pak teprve promluvil.

„Hmmm! Výcvik pilota aeroplánu! Co tím, u čerta, myslíte, Prohasko? Nikdy v celém svém životě jsem nečetl takovou kravinu. Má to snad být nějaký vtíp? Protože já vás varuju...“

Nervózně jsem polkl. Jizva mu začínala rudnout, což byl vždycky spolehlivý barometr nadcházející bouře.

„Poslušně hlásím, že kdyby se *herr kommandant* ráčil podívat do oběžníku ministerstva války, všechno by se vysvětlilo.“

„Jó, já jsem ho četl, děkuji mockrát, Prohasko, a pořád chci vědět, co to má znamenat. Život v bitevní flotě vám nejde pod fousy?“

Snažil jsem se přemoci zoufalé nutkání utéct, schovat se na marodce a prohlásit, že trpím dočasnou duševní poruchou. „Poslušně hlásím, že ani v nejmenším, *herr kommandant*. Jde jen o to, že mě v poslední době začala zajímat avionika, a protože ministerstvo války se horlivě snaží povzbuzovat důstojníky, aby se kvalifikovali jako piloti, tak jsem si myslel...“

Přerušil mě, ale k mému překvapení spíše tónem zraněného úžasu než zlostným řvaním. Náhle jsem si uvědomil, že místo aby mě nutil k poslušnosti zastrašováním, snaží se na mě svým neohrabaným způsobem zapůsobit rozumovými důvody. „Aeroplány, Prohasko – to je kompletní a naprostý nesmysl. Kdo kdy slyšel o takové pitomosti? Podívejte se, já nejsem nepřítel pokroku: já jsem vyrůstal v době plachetnic – na lodích, kde nebyly ani pomocné parní stroje, když jsem byl ve vašem věku – a přesto pořád ještě velím jedné z nejmodernějších válečných lodí monarchie. Ó, ne, možná, že vám mladým může váš starý připadat jako pitomec, ale ujist'uji vás, že toho není mnoho, co by nevěděl o páře a torpédách a dělech se zadním nabíjením...“ (významně si poklepal na čelo) „... Dokonce, mezi námi dvěma, vám můžu říct, že před starým Blasiem Lovranicem neskrývá moc záhad ani elektřina!“ (V ten okamžik jsem

si náhle vzpomněl na nehodu, k níž došlo před dvěma týdny. V kotelně vypukl požár poté, co kapitán nařídil *elektromeisterovi* aby nahradil stávající kabely ve skříní s pojistkami dvoumilimetrovým měděným drátem „místo té laciné nádhery, co vy imbecilové tvrdohlavě používáte.“ „Ale aeroplány, Prohasko – pro Boha, člověče, jaký je v tom smysl? Vůbec žádný. Jestli si nějaký chlap chce mermomocí zlomit vaz, tak co se mě týče, může zrovna tak chodit po visutém laně – a ať si tam chodí, pro dobro císaře a vlasti.“

„Ale *herr kommandant*...“ Ignoroval mě, očividně se mi ze všech sil snažil vnutit svůj způsob uvažování, než aby mě seřval, vyhodil z kanceláře a napařil mi dva týdny vězení za to, že jsem vzpurné a neposlušné štěně.

„Přiznávám, že letouny mohou mít určitou omezenou cenu pro účely průzkumu – ačkoliv, upřímně řečeno, nechápu, jakou cenu by mohly mít pro válečné námořnictvo, protože se mohou odvážit jen pár mil od pobřeží a jsou vydány na pospas sebeslabší bríze. Rovněž tak, to mám od lodního lékaře, rychlost a výška způsobují, že se letci nahrne do hlavy krev a přivodí mu halucinace. Ale co se týče jejich předpokládaného nasazení proti lodím,“ – (zlostně si odfrkl) – „říkám vám: zrovna tak může můra doufat, že poškodí kovářovu kovadlinu, když do ní vrazí hlavou!“ Vstal a praštil pěstí do bíle natřené ocelové přepážky, až tlumeně zadučela. „Pro rány Boží, chlape! Mizerná věc slátaná z bambusu a plachtoviny, tak tenoučká, že je skoro průhledná, a bude se snažit ohrozit deset tisíc tun chromové oceli s šesticentimetrovou pancéřovanou palubou – vždyť jsou to všechno šílení, to vám povídám.“ Odmlčel se, očividně vyčerpán tímto nezvyklým pokusem o argumentaci, místo aby mě seřval s odvoláním na námořní řády. Vypadalo to beznadějně: žádost zamítnuta a k tomu další černá tečka na mém kontě, tentokrát za bláznivého vizionáře a neschopného dělostřeleckého důstojníka. Potom mě oslovil znovu.

„Tedy, Prohasko, nestydím se to říct, jste jedním z našich nejslibnějších mladých důstojníků a já vás nechci ztratit.“ Málem jsem omdlel překvapením, neboť jsem byl přesvědčen, že jsem po tom fiasku při střelbách jen krůček od polního soudu. „Posledních šest měsíců jste si vedl velmi dobře v nesnadné velitelské funkci a byl bych radši, kdybyste zůstal s námi. Podle mého názoru c. a k. *kriegsmarine* nemá tolik poručíků vašeho kalibru, aby si mohlo dovolit mrhat jejich životy při pokusech udělat z nich pačací muže. Ale na druhou stranu – jestli se chcete zabít, nebudu

vám stát v cestě. Moje jediná podmínka je, že nejdřív na palubě *Albrechta* dosloužíte předepsanou dobu.“ Naklonil se přes stůl, aby žádost podepsal – ale potom se zarazil s perem ve vzduchu.

„Ne – teď ještě ne. Přijďte za hodinu, až si všechno ještě jednou rozmyslíte. Slyšel jsem, že se tam padá z hodně velké výšky. A že spadnete jenom jednou.“

Když jsem po šesti úderech lodního zvonu končil službu, srdce mi bušilo daleko radostněji, než když jsem se ráno vzbudil. Sestupoval jsem po palubním můstku do důstojnického člunu s oficiální žádostí – nyní podepsanou kapitánem, jak slíbil – v kapse. Zatímco se člun vlekl kolem dlouhé linie zakotvených lodí k Molu Bellona před budovou *marineoberkommando* v ulici Riva, znovu jsem se podíval na oběžník ministerstva války:

GRM15/7/203(b) (*Marine*)

27/III/12

ŽÁDOSTI O VÝCVIK PILOTŮ NÁMOŘNÍCH AEROPLÁNŮ

V souladu s usnesením c. a k. Ministerstva z 13/XI/11, týkajícím se zvýšené důležitosti létajících strojů pro vedení moderní války a následně potřeby dualistické monarchie vybudovat jádro vycvičených pilotů, rozhodl c. a k. ministr války zvýšit částku na tento výcvik předpokládanou vojenským rozpočtem na období 1910/11. V důsledku toho jsou vítány další žádosti z řad vhodně kvalifikovaných pozemních a námořních důstojníků, s nimiž se bude uvažovat na případná místa frekventantů pilotních kursů.

Předpokládá se, že výcvik začne začátkem léta 1912 a bude zpočátku, než bude ustavena císařská a královská vojenská letecká akademie, probíhat v civilních leteckých školách.

Potom následoval odstavec, který mi dělal těžkou hlavu:

Žadatelé by si měli být vědomi, že v důsledku vysokého procenta neúspěchů během leteckých kursů roku 1911 a omezených finančních prostředků pro tento rok, bude po účastnících pilotního kursu vyžadováno, aby si platili výuku sami. Během výcviku jim bude poskytnuta jenom strava a ubytování. Školné (v současnosti odhadované na 800 korun) bude později plně refundováno c. a k. Ministerstvem financí, ALE JEDINĚ